

8. Зотова О.И., Кряжева И.Н. Некоторые аспекты социальной психологической адаптации личности // Психологические механизмы регуляции социального поведения: Сборник статей. – М.: Наука, 1979. – 335 с.
9. Красовицький М.Ю. На власні очі: Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 159 с.
10. Крисюк С.В. Становлення і розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917-1995 рр.): Автореф... дис. д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.04. – К.: Київський ун-т ім. Т.Шевченка, 1996. – 48 с.
11. Маслов В.И. Система функциональных знаний директора общеобразовательной школы: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1979. – 20 с.
12. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя: Навчальний посібник. – К.: Київ. держ. пед. ін-т, 1980. – 95 с.
13. Новодворскис А.И. К вопросу преодоления дидактического барьера студентами первого курса. – В сб.: Эффективность подготовки специалистов (материалы межреспубл. симп-ума). – Каунас, 1969. – С.184-188.
14. Олійник В.В. Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: Автореф... дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 46 с.
15. Пикельная В.С. Теоретические основы управления (школоведческий аспект). – М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.
16. Протасова Н.Г. Методологічні основи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти фахівців // Післядипломна освіта в Україні. – № 2. – 2004. – С. 7-11.
17. Пуцов В.И. Совершенствование курсовой подготовки директоров школ к управлению процессом воспитания: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / УНИИП. – К., 1990. – 192 с.
18. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект): Дис... д-ра психол. наук / КГПИ им. М.П.Драгоманова. – К., 1992. – 432 с.
19. Худоминский П.В. Развитие системы повышения квалификации кадров советской общеобразовательной школы (1917 – начало 80-х годов). – М.: Педагогика, 1986. – 184 с.

Аннотация

А.М.Галус

Управление процессом профессиональной адаптации студентов к учебе в многоуровневом педагогическом вузе

Профессиональная адаптация студентов к учебе в многоуровневом педагогическом вузе рассматривается как сложный динамический процесс, который построен на основании научного, системного подхода. Важным условием успешного функционирования этого процесса есть образование в вузе определенной педагогической системы, которая требует эффективного управления со стороны субъектов профессиональной адаптации студентов.

Ключевые слова: профессиональная адаптация, управление процессом профессиональной адаптации, многоуровневый педагогический вуз, педагогическая система.

Summary

O.M.Halus

Management of Process of Professional Adaptation of the Students to the Study in the Multilevel Pedagogical High School

The professional adaptation of the students to the study in multilevel pedagogical high school is considered as a difficult dynamic process, which is constructed on the basis of the scientific, system approach. The important condition of successful functioning of this process is formation in the high school certain pedagogical system, which demands effective management on the part of the subjects of professional adaptation of the students.

Key words: professional adaptation, management of the process of professional adaptation, multilevel pedagogical high school, pedagogical system.

Дата надходження статті

„14” листопада 2007 р.

УДК 37.013.42 (045)

Н.М.ГОРІШНА,

кандидат педагогічних наук

(м.Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Автор, аналізуючи різні підходи до цілей соціальної роботи, що склалися сьогодні в педагогічній науці, визначає основні критерії її ефективності, виділяє найголовніші функціональні ролі соціального працівника.

Ключові слова: соціальний контекст, соціальний працівник, взаємодія, цілепокладання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Соціальна робота, як вид професійної допомоги окремій особистості, сім'ї або групі осіб з метою забезпечення належного соціального,

матеріального та культурного рівня життя, стала однією із основних складових суспільного життя та соціальної практики ХХ століття. У всьому світі утвердився погляд на соціальну роботу, як на організацію особистісної служби допомоги людям, завданням якої є полегшити їх життя в умовах особистої та сімейної кризи а також, по можливості, кардинально вирішити їх проблеми, навчити їх самостійно справлятися з ними.

Характерною рисою соціальної роботи є її двосторонній характер: вона передбачає взаємодію соціального працівника з клієнтом, що відбувається у певних соціальних, психологічних, матеріальних умовах. Наскільки б активно не прагнув соціальний працівник допомогти клієнту, якщо при цьому не буде його зустрічної активності, діяльність фахівця буде малоефективною. У процесі соціальної роботи здійснюється не просто вплив соціального працівника на клієнта, а відбувається міжособистісна взаємодія, реалізується єдність професійних та особистісних впливів соціального працівника, у результаті чого в клієнта з'являється прагнення до самостійного вирішення власних проблем та відбувається оволодіння ним відповідними вміннями та навичками.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На жаль, у вітчизняній літературі практично відсутні дослідження, присвячені організації взаємодії у процесі соціальної роботи. Окремі аспекти цієї проблеми, такі як система базових понять і категорій, етичні принципи діяльності та функціональні обов'язки соціальних працівників розглядаються у працях Л.Міщик, І.Миговича, А.Капської, І.Козубовської, В.Сидорова.

Формулювання цілей статті... Зважаючи на недостатню розробленість вказаної проблеми, у нашій статті ми ставили перед собою мету проаналізувати особливості взаємодії у процесі соціальної роботи та визначити критерії її ефективності.

Завданнями статті є:

- проаналізувати зміст поняття „соціальна взаємодія”;
- визначити особливості цілепокладання у процесі соціальної роботи;
- охарактеризувати основні функціональні ролі соціального працівника;
- дослідити аспекти міжособистісної взаємодії соціального працівника і клієнта.

Виклад основного матеріалу... Базовою характеристикою соціальної роботи є її спрямованість на соціальний контекст поведінки людей. Оскільки життєдіяльність людини розглядається, перш за все, через призму її міжособистісних відносин, які відбуваються у соціальному контексті, тому для соціального працівника значний інтерес становить вплив соціального середовища на поведінку людей. З огляду на це ключовою для соціальної роботи є категорія соціальної взаємодії.

Зазначимо, що наукове обґрунтування цього поняття здійснювалось в основному у рамках соціології. Аналіз наукових джерел [1; 2] свідчить, що серед основних характеристик соціальної взаємодії виділяють: цілеспрямованість, ціннісну та функціонально-рольову регуляцію, наявність у суб'єктів взаємодії взаємних орієнтацій.

Взявши за основу характеристики соціальної взаємодії принципи, виділені у соціології, спробуємо зосередити увагу на особливостях взаємодії соціального працівника та клієнта, що визначають її ефективність. Для цього ми проаналізуємо:

- цілепокладання у процесі соціальної роботи;
- ціннісні установки;
- функціонально-рольову регуляцію взаємодії;
- способи взаємної орієнтації, тобто ті аспекти міжособистісної взаємодії у соціальній роботі, які пов'язані із встановленням контакту та узгодженням спільних дій.

Як і в будь-якому виді діяльності, зміст взаємодії у соціальній роботі визначається конкретними цілями. У загальному вигляді цілі соціальної роботи представлені у законодавчих актах та нормативних документах. Різні автори пропонують певні формулювання та інтерпретації цих цілей. Базовими для соціальної роботи можна визнати наступні:

- гармонізація взаємовідносин між індивідами і/або між індивідами та соціальними інститутами;
- сприяння максимальному розвитку здібностей та потенціалу людей, пов'язаних із вирішенням проблем та подоланням труднощів, що виникають у процесі життєдіяльності суспільства;
- об'єднання людей із соціальними структурами, організаціями та закладами, які надають необхідні для повноцінної життєдіяльності ресурси, послуги або можливості;
- сприяння ефективній та гуманізованій діяльності соціальних організацій та закладів; формування та удосконалення соціальної політики [3, 12-29].

Конкретні цілі взаємодії визначаються певною дисфункціональною для клієнта проблемою. На думку Б.Комптон та Б.Гелеуей, основне завдання соціального працівника на початкових етапах взаємодії полягає у тому, щоб використовуючи свої комунікативні вміння, прояснити бачення

клієнтом бажаних результатів роботи. У соціального працівника може виникнути власне бачення цілей взаємодії, тому без взаємного узгодження їх спільної роботи, будь-які подальші дії втрачають сенс [4, 324]. Для того, щоб стати реальним стимулом до дії, цілі повинні бути достатньо конкретними та піддаватися верифікації, а також відповідати мотивації і можливостям клієнта. Цілі взаємодії мають виходити із спільного вивчення та обговорення побажань і потреб клієнта, професійних установок соціального працівника.

Невід'ємною частиною позиції соціального працівника у процесі взаємодії, яка визначає усі її подальші якісні характеристики, є гуманістичні цінності соціальної роботи, такі як: повага до особистості людини, її права на самовизначення та самореалізацію; віра у цінність, гідність та потенціал кожного індивіда; визнання за ним права на самостійний життєвий вибір; права скористатися або відмовитися від послуг соціального працівника.

Соціальний працівник, працюючи з людиною, так чи інакше транслює їй свої ціннісні установки, орієнтації, своє розуміння проблеми. Тому особливе значення має процес взаємовпливу ціннісних систем. Зокрема, завдання соціального працівника полягає у тому, щоб допомогти людині усвідомити себе, мотиви своєї поведінки, емоційні проблеми, потреби, можливості та шляхи їх задоволення. При цьому соціальний працівник повинен вміти бачити і приймати базові цінності клієнта, його культури і субкультури, вміти вести діалог з клієнтом у термінах його культурного оточення. Поважаючи право особистості на самовизначення, соціальний працівник повинен побудувати процес надання допомоги на рівноправній, партнерській основі, сприяючи клієнту в переосмисленні соціальної ситуації та власних можливостей.

Проте, на думку М.Сіпоріна, відносини соціального працівника і клієнта ніколи не можуть стати повністю взаємними та рівноправними. Вони завжди визначаються та обмежуються цілями та цінностями соціальної роботи в цілому й завданнями конкретної взаємодії зокрема. Для того, щоб досягнути професійних цілей та зберегти необхідну долю об'єктивності і стабільності, соціальний працівник повинен зберігати певну соціальну дистанцію і більший, ніж клієнт, рівень самоконтролю, самодисципліни та самопізнання [5, 205].

Взаємодія соціального працівника і клієнта завжди має функціонально-рольовий характер. Суспільство делегує певні повноваження соціальним працівникам, як спеціально підготовленим професіоналам, що володіють певними знаннями і вміннями для надання соціальної підтримки і допомоги. Звертаючись до соціального працівника, клієнт розраховує отримати компетентну допомогу від спеціаліста відповідно до тих функцій, які надані людям цієї професії. Клієнт сприймає соціального працівника як достовірне джерело інформації, як експерта у даній сфері, тому спроба фахівця відмовитися від цієї ролі фактично руйнує взаємодію.

Важливе значення для дослідження взаємодії у соціальній роботі має диференціація так званих „конвенціональних” та „міжособистісних” ролей. Конвенціональні, або функціональні ролі визначаються мораллю і традиціями суспільства і будуються на основі прав та обов'язків, які залишаються тими ж самими, незалежно від того, хто ці ролі виконує. Права та обов'язки, які встановлюються у міжособистісних ролях, повністю залежать від індивідуальних особливостей учасників, їх почуттів і вподобань” [6, 585].

Рольова структура взаємодії у соціальній роботі будується, в основному, на основі функціональних ролей, оскільки характер взаємодії визначається тут тими функціями, які виконують соціальні працівники у системі суспільного розподілу праці, їх місцем у соціальній структурі суспільства.

Через розмитість меж соціальної роботи, відсутність єдиного розуміння функцій і завдань соціального працівника, а також відсутність послідовної теоретичної концепції соціальної роботи, функціональні ролі соціального працівника описують різними термінами, класифікація ролей будується на основі інтуїтивного бачення функцій соціального працівника. М.Сіпорін [7]; наприклад, виділяє такі ролі соціального працівника як „соціальний батько”, „соціальний реформатор”, „гід”, „соціальний планувальник”, „захисник”, „посередник”, „адвокат”, „гуру”, „терапевт”, „цілитель”, „консультант”, „арбітр”, „координатор” та інші.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних учених [8; 9] дозволив виділити п'ять основних функціональних ролей соціального працівника.

1. „Адвокат”. Однією із основних функцій соціального працівника є захист прав і гідності людей в умовах, коли практика діяльності різних соціальних інститутів та окремі нормативні положення стають перешкодою або утруднюють отримання тієї чи іншої допомоги, обмежують доступ до соціальних ресурсів, необхідних для повноцінної життєдіяльності та розвитку. У цьому випадку соціальний працівник виступає як повноправний і компетентний представник клієнта, від імені якого він включається у боротьбу за зміну існуючих нормативних актів або наявної практики.

2. „Посередник” (брокер, медіатор). Основна функція – розвиток соціальних зв'язків, посередництво між клієнтом та зовнішніми системами. Соціальний працівник виступає в якості координатора зусиль клієнта і діяльності різних спеціалістів або організацій, джерела інформації щодо існуючих соціальних ресурсів.

3. „Вчитель”, „наставник”. Основна функція – навчання, передача певних знань та повідомлення інформації, розвиток різних вмінь та навичок. Характерною рисою навчання у соціальній роботі є те, що предметом навчання є не комплекс стандартизованих знань, а сфера соціального досвіду людини. Соціальний працівник надає певні знання і вміння, необхідні для конкретної життєвої ситуації.

4. „Людина, яка відкриває нові можливості” („enabler”). Цю роль соціальний працівник виконує, коли намагається допомогти людині знайти сили і ресурси для зміни несприятливої ситуації у самому собі. Клієнт повинен навчитись вирішувати свої проблеми самостійно. Соціальний працівник забезпечує емоційну та інтелектуальну підтримку, заохочує обговорення та вивчення проблеми, рефлексію і самопізнання клієнта.

5. „Терапевт, консультант, тренер”. Основна функція – встановити такий тип комунікації, який забезпечує можливості для рефлексивного розгляду ситуації, аналізу моделей поведінки, усвідомлення різноманітних аспектів минулого досвіду, який впливає на сучасну ситуацію. У цьому випадку соціальний працівник виступає у ролі практичного психолога і допомагає людині вирішити проблему через зміну окремих елементів її поведінки, розвиток і зміну ціннісних установок, корекцію сприйняття реальності: себе, інших людей, ситуації.

Реалізуючи соціальне призначення професії, соціальний працівник виконує ту чи іншу функціональну роль, або декілька ролей відразу, виходячи із запитів та очікувань клієнтів та власної оцінки ситуації. Важливими умовами продуктивної взаємодії соціального працівника і клієнта є експлікація взаємних ролевих очікувань, їх чесне і відкрите обговорення, ролева узгодженість, комплементарність взаємодії.

Включення людей в особливі відносини, характерні для соціальної роботи, завжди має індивідуальний особистісний характер, у результаті чого ці стосунки набувають у реальній практиці психологічних характеристик. Зокрема, сучасними американськими дослідниками соціальної роботи широко обговорюється проблема співвідношення раціональних та ірраціональних (емоційних) компонентів взаємодії.

Взаємодія соціального працівника і клієнта завжди вимагає наявності емоційного контакту між ними. Продуктивність взаємодії залежить від того, наскільки сприятливий для співпраці емоційний фон зумів створити соціальний працівник. При цьому не виключаються конфліктні ситуації та виникнення почуттів роздратованості і гніву. Проте існує ряд обов'язкових елементів, які є умовами емоційного контакту і мають бути внутрішньо притаманні процесу взаємодії у соціальній роботі. Найчастіше у якості таких елементів дослідники виділяють зацікавленість у допомозі клієнту, емпатію, щирість почуттів та їх прояв у поведінці.

Раціональний компонент взаємодії у соціальній роботі пов'язаний із уточненням взаємних очікувань та установок, ефективним обговоренням та аналізом різних аспектів проблеми, прийняттям рішення щодо змісту діяльності обох сторін.

Поєднання раціональних та ірраціональних компонентів у взаємодії обумовлене необхідністю:

- встановити позитивний контакт, атмосферу довіри та особистої безпеки. Це передбачає безумовне прийняття партнера та щире зацікавленість у наданні йому допомоги, емпатію, щирість;

- знайти раціональні способи вирішення проблеми і послідовно відслідковувати цей процес. Це досягається через обговорення та прояснення взаємних очікувань, думок, почуттів та емоцій партнерів, аналіз різних аспектів проблемної ситуації, покрокове планування спільних дій.

Висновки... Таким чином, здійснений нами аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

Соціальна робота здійснюється у процесі взаємодії соціального працівника і клієнта, характерними рисами якого є: активна участь клієнта у цілепокладанні, у визначенні завдань і бажаних результатів спільної роботи, стратегії і тактики спільних дій, обумовленість взаємодії гуманістичними цінностями соціальної роботи, функціонально-рольовий характер взаємодії, наявність емоційних та раціональних компонентів взаємодії.

Основними критеріями ефективності взаємодії у процесі соціальної роботи є: активна участь партнерів у визначенні цілей і характеру спільних дій, взаємна повага партнерів та визнання права на вільний, свідомий та відповідальний вибір цілей і завдань взаємодії, функціонально-рольова узгодженість дій партнерів, оптимальне поєднання емоційних та раціональних компонентів взаємодії.

Подальшого дослідження вимагають різні підходи до організації взаємодії в контексті основних методів соціальної роботи – індивідуальної, групової роботи та роботи з громадою, проблема координації змісту та організації діяльності різних соціальних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Большой толковый социологический словарь: В 2-х т. – Т.1. / Сост.: Д. Джери, Д. Джери. / Пер. с англ. – М.: ВЕЧЕ: АСТ, 1999. – 528 с.
2. Российская социологическая энциклопедия. Под общей редакцией академика РАН Г.В.Осипова. – М.: Издат. группа НОРМА-ИНФА-М., 1998. – 672 с.
3. NASW Standards for the Classification of Social Work Practice: policy statement 4. – N.Y.: Washington, NASW, 1991. – p.12-29.
4. Compton B., Galaway B. Social Work Processes. – Homewood: The Dorsey Press, 1975. – 579p.
5. Siporin M. Introduction to Social Work Practice. – N.Y.: Macmillan Publishing, 1975. – 468p.
6. Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1969. – С. 585.
7. Siporin M. Introduction to Social Work Practice. – N.Y.: Macmillan Publishing, 1975. – 468p.
8. Профессиональные роли и функциональные обязанности социального работника (на примере США). – М.: Институт молодежи, 1992. – 178 с.
9. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В. Полтавця. – К.: Видавничий дім „КМ Academia”, 2000. – 236с.

Аннотация

Н.М.Горшина

Особенности взаимодействия в процессе социальной работы

Автор, анализируя различные подходы к целям социальной работы, которые на сегодняшний день сложились в педагогике, определяет основные критерии ее эффективности, выделяет наиболее значительные функциональные роли социального работника.

Ключевые слова: социальный контекст, социальный работник, взаимодействие.

Summary

N.M.Horishna

The Peculiarities of Interaction in the Process of Social Work

The author analyzing different approaches to the aims of social work, which nowadays took shape in pedagogics, determines the basic criteria of its effectiveness, singles out the most important functional roles of the social worker.

Key-words: social context, social worker, interaction.

Дата надходження статті

„12” вересня 2007 р.

УДК 378.11 (045)

І.М.ДАРМАНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

О.В.ДІДЕНКО,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

РОЛЬ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЦИКЛУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статті визначено дисципліни, які відносяться до гуманітарного та соціально-економічного циклу підготовки магістрів за спеціальністю 8.000009 „Управління навчальним закладом”. Показано їх роль в професійній діяльності майбутніх керівників навчальних закладів.

Ключові слова: магістр, підготовка, керівник навчального закладу, навчальний план, дисципліни гуманітарного та соціально-економічного циклу.

Постановка проблеми в загальному вигляді... На сьогодні в освітньому просторі України сформувалась потужна, багатофункціональна система закладів і установ. Міністерство освіти і науки України спільно із службами забезпечення функціонування освіти і науки Верховної Ради щорічно проводять велику роботу із забезпечення максимально можливого рівня бюджетної підтримки галузі як на рівні державного, так і на рівнях регіональних бюджетів. Суспільно